

Abstract

Auteurs:

Marie Lefèvre
Ganda Ousseini
Gilles Vias
Eddy Timmermans
Koen Van Troos
Aude Delcoigne

MEI 2020

Dierenartsen Zonder Grenzen
België
Kunstlaan 7-8,
1210 Brussel
T + 32 (0)2 539 09 89
info@vsf-belgium.org

dierenartsenzondergrenzen.be

VSF BELGIUM

MEMBER OF VSF INTERNATIONAL

Lokale melkproductie in West-Afrika: een waardeketen in volle ontwikkeling.

Terugblik op de ervaringen van Dierenartsen Zonder Grenzen België in Burkina Faso, Niger en Mali

© Tim Dirven / VSF

De veeteelt in West-Afrika **is vooral ontwikkeld in het gebied van de Sahel en Soedan en vormt daar de kern van de economie**. In Mali, Niger en Burkina Faso vertegenwoordigt de veehouderij 11% tot 18% van het bbp en is de koemelkproductie goed voor 20% tot 40% van de omzet in de veehouderij. Mali en Niger zijn de grootste melkproducenten in de regio, met kuddes van ongeveer 10 miljoen dieren en een koemelkproductie van respectievelijk 309 en 486 miljoen liter per jaar. Tussen 2000 en 2016 is de productie van koemelk in West-Afrika naar schatting met meer dan 50% gestegen tot 2,5 miljard ton.

De consumptie kent een soortgelijke trend: **de landen van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie zijn grote melkverbruikers**. In Niger, Mali en Senegal ligt de gemiddelde jaarlijkse melkconsumptie tussen de 40 en 70 liter per hoofd van de bevolking. Deze cijfers tonen het sociaal-economische belang van de lokale melksector aan. De productie en de verkoop van melk zijn immers belangrijke bronnen van inkomsten. Melk is ook een belangrijk instrument in de strijd tegen voedselonzekerheid.

De toegang van de bevolking tot de lokale productie is echter zeer beperkt. De lokale melksector kan met moeite aan de vraag voldoen, dus worden melkpoeder en mengsels van plantaardige vetten ingevoerd om het structurele tekort aan te vullen. Bovendien is de productie erg seizoensgebonden en versnipperd en is er een weerslag op de gezondheid van dier en mens, om nog te zwijgen van de sociaal-economische problematiek in ruime zin. Al deze obstakels ten spijt heeft de lokale melksector toch een enorm groeipotentieel, en hier moet dan ook sterk op ingezet worden. De verdere ontwikkeling van deze sector is van essentieel belang om West-Afrika minder afhankelijk te maken van de import en om producenten en hun gezinnen uit de armoede en de voedselonzekerheid te halen.

In dit document gebruiken we de mannelijke vorm als neutrale vorm. Hij verwijst dus zowel naar vrouwen als naar mannen.

Door de lokale melksector te steunen, kunnen we de voedselsoevereiniteit bevorderen, de lokale economie aanzwengelen, voor meer werkgelegenheid op het platteland zorgen en het handelstekort wegwerken. Daarom werken we bij Dierenartsen Zonder Grenzen België al meer dan 20 jaar samen met onze partners aan de ontwikkeling van de lokale melksector in West-Afrika. Via samenwerkingsprogramma's bieden we ondersteuning om de capaciteiten van de spelers in de sector verder op te bouwen. Ons doel is om elke schakel in de waardeketen – van de uier tot in de winkelrekken – te versterken en om de kwaliteit en kwantiteit van de lokale melk te verbeteren. We hanteren hierbij ons One Health-principe, dat rekening houdt met het vee, de veehouders en de omgeving waarin zij leven.

1.

Structuur van de lokale melksector in West-Afrika

- De (agro-)veehouderij is het belangrijkste productiesysteem in West-Afrika. Ongeveer 70% van de lokale melk in de landen van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie is afkomstig uit de (agro-)veehouderij. Deze systemen zijn gebaseerd op gemeenschappen van veehouders die met hun kuddes rondtrekken op zoek naar water en vruchtbare graslanden, waarvoor ze een zeer goede kennis van hun omgeving nodig hebben.
- De ophaling en verwerking van de melk gebeurt voornamelijk door mini-zuivelbedrijven, die meestal gevestigd zijn in randstedelijke gebieden en die lokaal en op kleine schaal diverse zuivelproducten produceren en verkopen. Zij halen via hun ophaal- en distributienetwerk tussen de 50 en 300 liter melk per dag op, die ze vervolgens verwerken. Daarnaast zijn er de zogenaamde multiservice-ophaalcentra, die de producenten en de industrie met elkaar verbinden. Deze centra halen 1.000 à 2.000 liter rauwe melk per dag op.
- De mini-zuivelbedrijven spelen bovendien een belangrijke rol in de afzet van de lokale melk, die ze bij de producenten ophalen, verwerken en vervolgens verkopen in de detailhandel of rechtstreeks op lokale markten. De melk kan ook verkocht worden door ophaal- en verwerkingseenheden via distributeurs (supermarkten en buurtwinkels).
- In West-Afrika ligt de melkconsumptie zeer hoog. Er is steeds meer vraag naar zuivelproducten, ingegeven door de sterke bevolkingsgroei, de snelle verstedelijking en de opkomst van een middenklasse. Deze toename vormt een enorme kans voor de lokale melksector om te fungeren als motor voor de ontwikkeling van de regio.

2.

Uitdagingen van de lokale melksector en oplossingen voorgesteld door Dierenartsen Zonder Grenzen België

De lokale melksector is onvoldoende in staat zich te organiseren om aan de groeiende vraag te voldoen. De uitdagingen zijn het grootst op het vlak van **productie, gezondheid van mens en dier en rentabiliteit**. Samen met onze lokale partners willen wij bij Dierenartsen Zonder Grenzen België hier iets aan doen volgens het One Health-principe 'Gezonde dieren en mensen in een gezonde omgeving'.

Versnipperde en seizoensgebonden productie

- De lokale melkproductie in West-Afrika komt vooral voort uit de (agro-)veehouderij, waarbij gemeenschappen van veehouders met hun kuddes rondtrekken. Deze mobiliteit is essentieel om een duurzame melkproductie te waarborgen, zowel op sociaal-economisch als op ecologisch vlak. Hierbij zijn kuddes echter vaak verspreid over grote afstanden en ver verwijderd van de stedelijke consumptiecentra, wat de opwaardering van de lokale melksector belemmert. In Niger of Mali liggen boerderijen en kleine productiefaciliteiten bijvoorbeeld verspreid over een gebied dat ongeveer 40 keer zo groot is als België. Bovendien gebruikt men in deze (agro-)veehouderijsystemen lokale runderrassen, die weliswaar goed aangepast zijn aan de lokale omgeving maar die weinig melk produceren en erg onderhevig zijn aan de seizoenen. Deze seizoensgebondenheid weegt des te zwaarder op de lokale melksector omdat uitgerekend tijdens het droge seizoen, wanneer de productie het laagst is, de vraag naar lokale verse melk het grootst is wegens de hitte, en omgekeerd. **Het versnipperde en seizoensgebonden karakter van de West-Afrikaanse melkproductie bemoeilijkt de melkopphaling en -verwerking.**

- Samen met onze partners scharen wij bij Dierenartsen Zonder Grenzen ons achter de **organisatie van de traditionele lokale productie in verschillende melkregio's en de ophaling en de afzet** van de melk via de verwerkingseenheden. Op die manier krijgt de lokale bevolking toegang tot melk in regelmatige hoeveelheden, van constante kwaliteit en tegen een gunstige prijs.
- Door met **verschillende melkregio's** te werken, kunnen we de producenten en de consumenten, die sterker aanwezig zijn in steden, dichterbij elkaar brengen. Het doel is om van de melkproductie een structurerende activiteit te maken voor de huishoudens, die ermee instemmen om over te stappen van een individueel naar een collectief beheer van de productie. De operationele aanpak van deze strategie berust op vier belangrijke pijlers:
 - de actoren in de melksector en hun werking in kaart brengen,
 - de melkophaling organiseren door de omvorming van traditionele organisaties tot veehoudersorganisaties te vergemakkelijken,
 - het leiderschap van deze veehoudersorganisaties binnen de melkwaardeketen versterken door de oprichting van een federatie,
 - dit organisatie-model op basis van melkregio's verder uitdragen.

Dierenartsen Zonder Grenzen België en de organisatie van de melkregio Niamey (Niger)

Toen we in 2001 begonnen met de organisatie van de melkregio rond de stad Niamey, telden we 1.562 productie-eenheden, bestaande uit gemiddeld 4 personen en 6 runderen (iets meer dan een derde van de kudde), waaronder 2 zoogkoeien. We werkten destijds al samen met 11 veehoudersorganisaties, die samen 578 leden telden, waaronder 195 vrouwen, verspreid langs 6 verkeersassen. Tien jaar later, in 2013, was ons netwerk uitgegroeid tot 30 veehoudersorganisaties, waarvan er 23 officieel erkend waren.

In Niamey zijn er vandaag 5 melkophaalcentra, onder meer in Kollo, Hamdallaye en Say, die de zuivelfabriek SOLANI bevoorraden. Het ophaalcentrum in Kollo is een mooi voorbeeld van een goed georganiseerde melkregio: tussen 2015 en 2019 is de productie van het centrum gestegen van 85.327 naar 101.814 liter melk.

Als de melkregio's en de producentenorganisaties eenmaal opgezet zijn, verschuift de focus naar **de organisatie van de ophaling**. Belangrijk hierbij is om:

- de melkophalers te structureren en in contact te brengen met ophaalcentra of mini-zuivelbedrijven,
- multiservice-ophaalcentra te promoten om de ophaling te organiseren.

Zo wordt het stroomopwaartse deel van de keten ingericht met productieregio's, ophalers en multiservice-ophaalcentra.

Bovendien stimuleert Dierenartsen Zonder Grenzen België het aangaan van contractuele relaties tussen veehoudersorganisaties en ophalers, en met de multiservice-ophaalcentra, die de zuivelindustrie bevoorraden.

- Om de productie minder afhankelijk te maken van de seizoenen, reiken we veehouders **innovatieve technieken** aan voor strategische voedingssuppletie voor hun melkkoeien. Om het dieet van de koeien in evenwicht te brengen, geven we de voorkeur aan lokale hulpbronnen aangevuld met blokken geperst voer. We subsidiëren ook de oprichting van 'veevoederbanken' die door de veehoudersorganisaties zelf beheerd worden. Als extra ondersteuning voor de melkophaalcentra bouwen we ook koelinstallaties, zodat de melk die in het regenseizoen in overvloed opgehaald wordt langer bewaard kan worden.

De gezondheid van mens én dier verbeteren

- In West-Afrika zetten **gezondheidsproblemen bij het vee** een grote rem op de melkproductie wegens hun rechtstreekse invloed op de kwaliteit van de melk. De oorzaak is tweeledig: enerzijds nemen veehouders het niet te nauw met de sanitaire voorschriften, anderzijds krijgen ze erg weinig institutionele steun. Parasitaire en besmettelijke ziekten komen regelmatig voor, waarbij met name de uier van melkkoeien getroffen wordt. Ook de volksgezondheid speelt de lokale melksector parten. Naast een belangrijk onderdeel van het dieet van de West-Afrikaanse bevolking is melk namelijk ook een vector van door voedsel overgedragen ziekten. Het is niet ongebruikelijk dat een deel van de melkvoorraad verontreinigd is en daardoor slecht of niet ingezet kan worden, zoals bijvoorbeeld in de regio Niamey in Niger.
- Om dit te voorkomen, ijvert Dierenartsen Zonder Grenzen België mee voor de organisatie van **sanitaire basisvoorzieningen**. Zo wordt in de rondtrekkende (agro-)veehouderij een netwerk van veehulpverleners ingezet, die opgeleid en gevolgd worden door een particuliere dierenarts.
- Om de volksgezondheid te verbeteren, is het belangrijk te achterhalen hoe melk besmet raakt. Daartoe brengen we **kritieke punten van melkverontreiniging** in de hele keten in kaart en zetten we in op **gezamenlijk kwaliteitsbeheer**. Zo organiseren we debatten over dit onderwerp met alle betrokken partijen (producenten, ophalers en beheerders van ophaalcentra).

© Koen Mutton / VSF

Gezonde dieren en mensen in een gezonde omgeving.

Rentabiliteit

- Het is essentieel dat de veehouders **een fatsoenlijke en eerlijke prijs** krijgen voor hun productie. De melkprijs schommelt echter met de seizoenen en is onderhevig aan concurrentie van goedkoop geïmporteerd melkpoeder.
- In het licht van deze uitdaging steunen we het **bestuur van de sector** door de actoren zelf. Om de melkwaardeketen te structureren, werken we voornamelijk met twee economische modellen: multiservice-ophaalcentra en mini-zuivelbedrijven. We zijn betrokken bij het organiseren en structureren van elke schakel in de sector en brengen verschillende partijen met elkaar in contact om zo tot gunstige kaders voor overleg te komen.
- Dierenartsen Zonder Grenzen België doet ook aan **belangenbehartiging** om overheden en instellingen te overtuigen om lokale melk te verkiezen boven geïmporteerd melkpoeder. Ons doel is om veehoudersorganisaties en -gemeenschappen te ondersteunen en ervoor te zorgen dat zij een fatsoenlijke prijs krijgen voor hun productie. In West-Afrika ondersteunen we actief de campagne 'Mijn melk is lokaal', georganiseerd door Oxfam en APESS. We steunen ook het melkoffensief binnen de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS). In het kader daarvan hebben we meegewerkt aan het opstellen van monografieën die moeten dienen als basis voor een gedetailleerd ondersteuningsprogramma voor de lokale zuivelindustrie. In Europa nemen we deel aan de campagne 'Exporteer onze problemen niet', die de belangen van de West-Afrikaanse melkveehouders verdedigt in het landbouw-, handels- en samenwerkingsbeleid van de Europese Unie.

© Koen Mutton / VSF

**De lokale melksector
vertegenwoordigt
een enorm potentieel
voor de ontwikkeling
van West-Afrika.**

3. Conclusie

De lokale melksector vertegenwoordigt een enorm potentieel voor de ontwikkeling van West-Afrika. Dit is met name het geval in de ingesloten landen in de Sahel, zoals Niger, Mali en Burkina Faso, zowel aan de vraag- als aan de aanbodzijde. Dit potentieel wordt echter beknot door een gebrek aan investeringen, technische ondersteuning en een beleid dat de import van melkpoeder bevordert. De lage productiviteit van de lokale rundrassen, de seizoensgebondenheid, de grote versnippering van de kuddes en diverse dierziekten werken deze problemen alleen maar in de hand.

Voor ons zijn dit dan ook de belangrijkste obstakels die we moeten wegwerken om het potentieel van de zuivelsector in deze landen volledig te ontsluiten. Dat proberen we samen met onze lokale partners te doen, door technische verbeteringen voor te stellen. Zo ijveren we voor de organisatie van melkregio's, voor de ondersteuning van de ophaling en de verwerking, voor de organisatie van sanitaire basisvoorzieningen, voor de verbetering van de kwaliteit van de lokale melk en voor de algemene ondersteuning van het bestuur van de sector. Deze interventies, in combinatie met doeltreffende belangenbehartiging, maken het mogelijk om de kwaliteit en de kwantiteit van de lokaal geproduceerde melk in West-Afrika aanzienlijk te verbeteren en om die melk ook vlot van de producent tot bij de consument te krijgen.

Voor meer informatie en referenties,
raadpleeg de lange versie van dit document op:
<https://dierenartsenzondergrenzen.be/nieuws/>

Met de steun van:

België
partner in ontwikkeling

